

AERE PERENNIUS

Verslagen en Mededelingen uit het
Medisch-Encyclopaedisch Instituut van de Vrije Universiteit

No. 20 — juli 1975

Uitgave van het

***Medisch-Encyclopaedisch Instituut
van de Vrije Universiteit***

van der Boechorststraat 7
Amsterdam - Z
T. 020 - 548 2702

Redactie: Prof. Dr. G.A. Lindeboom

**Inzendingen voor Aere Perennius
worden gaarne ingewacht aan het
redactie-sekretariaat p/a
Mevr. C.M.T. Kermer
Medisch-Encyclopaedisch Instituut V.U.**

A E R E P E R E N N I U S

Verslagen en mededelingen uit
 Het Medisch—Encyclopaedisch Instituut
 van de Vrije Universiteit

 No. 20

---

 juli 1975

LEEUVENHOECKIANA II

ON THE DEDICATION OF
LEEUVENHOEK'S SEND - BRIEVEN

by

Peter W. van der Pas (South Pasadena, Cal., U.S.A.)

The scientific activity of Antoni van Leeuwenhoek is believed to have started shortly before the year 1673. Through the kind offices of Reinier de Graaf, Leeuwenhoek came in contact with the Royal Society at an early stage of his researches. From 1673 until his death in 1723, Leeuwenhoek described his discoveries in letters to the Royal Society. A large number of these letters, in english translation, were published in the Philosophical Transactions, be it often only in extract. The publication in book form of Leeuwenhoek's letters in the original dutch language started in 1684, the next year a series of latin translations was started. The first few of these editions contained only one or a few letters; as time went by, these publications increased in size until in the last ones, the letters numbered over forty. Starting with the Derde Vervolg (Third continuation), Leeuwenhoek dedicated his books to royal or other important persons. The last published volume of Leeuwenhoek's letters, The Send-Brieven (Commucations), was dedicated to "King Charles of Spain". The identification of this king has caused Leeuwenhoek's biographers some troubles. This dedication, in english translation, runs as follows:

DEDICATION

To His Most Illustrious and Mighty

Imperial and Royal Majesty

CHARLES

Invincible Emperor

When Your Most Illustrious and Mighty Imperial and Royal Majesty stayed in the Hague, on your way to embark to Your Kingdom of Spain, and was only waiting for an eastern wind, I was visited at my house by His Excellency the Prince of Lichtenstein, accompanied by two distinguished Gentlemen who came to look at some of my discoveries and shortly thereafter. His said Excellency asked me whether I would be willing to come to the Hague to show His Royal Majesty of Spain some of my discoveries, adding that I would be informed of the day it would please His Royal Majesty to receive my visit.

Two or three days later, the wind started blowing from the east and Your Royal Majesty embarked, thus robbing me of the honour of seeing Your Majesty from close by and have a person to person talk with You. Thus missing this honour and not being able to show some of my latest discoveries to Your Imperial and Royal Majesty, I take, in all obedience, the liberty to dedicate these my discoveries which I made and described since I reached the age of eighty years, to Your Most Illustrious Imperial and Royal Majesty, hoping that this action will not displease Your Imperial and Royal Majesty and that the subjects, treated therein will please Your Most Illustrious Imperial and Royal Majesty as well as the entire world.

So doing, I remain with the greatest respect,

Of Your Most Illustrious and Mighty Imperial and Royal Majesty,
the most obedient and modest servant,

Antoni van Leeuwenhoek.

Delft, 8 december, 1717

This dedication sounds strange. Leeuwenhoek addressed Charles as: "Imperial and Royal Majesty", a title, commonly given to the emperors of Austria. The phrase which has been translated above as: "Invincible Emperor", reads in the original: "Altijd Vermeerderaar des Rijks", a title 1) used for Emperor Charles V in dutch versions of official documents. The presence of a Prince of Lichtenstein in the retinue of a Spanish king also poses a question. In addition, there was no king of Spain, named Charles, in 1717.

Indeed, there has been some confusion among Leeuwenhoek's biographers about the identity of this Charles. Haaxman, the first detailed biographer of Leeuwenhoek wrote in 1875:

The Prince of Lichtenstein came to invite him (Leeuwenhoek) to visit Charles III, King of Spain, in the Hague and bring his microscopes to show them to him 2).

There indeed was once a Charles III, King of Spain (1716 - 1788) who was crowned king in August 1759. Hence, this Charles cannot have asked Leeuwenhoek to visit him.

Dobell, in his biography of 1932, does not say much about Leeuwenhoek's visitors, he however mentions an "Emperor of Germany" among them 3). In his admirable Leeuwenhoek monograph, speaking about Haaxman's Charles III, Schierbeek says:

This Charles is a puzzle; Charles II of Spain died in 1700 and was succeeded by Philip of Anjou, who was still king in 1717. In Germany, Charles VI was king and emperor from 17 april 1711 until 12 February 1742. Hence we have to assume that Leeuwenhoek was mistaken in this case. Dobell mentions an "Emperor of Germany", who hence is identical to Haaxman's Charles 4).

That Dobell's "Emperor of Germany" was identical to Haaxman's "Charles III, king of Spain" does, of course, not follow at all. However, it will be shown later that Schierbeek was right here.

It is, on the other hand, not possible to agree with Schierbeek's conclusion that Leeuwenhoek made a mistake and wrote: "Emperor and King of Spain" when he should have written: "Emperor and King of Germany". It is hard to believe that such a mistake would be made in ordinary everyday conversation; it is utterly incredible that this would happen in a dedication, a piece of writing which, after all, ought to be composed with some care.

It is suggested here that the Charles, to whom Leeuwenhoek dedicated his book was Archduke Charles, the youngest son of Leopold I, Emperor of Austria etc., hence a Hapsburg. This would explain the austrian honorifics used by Leeuwenhoek in his dedication; while Charles' connection with Spain will become clear from the following exposition.

King Charles II of Spain (1661-1700) was a weak character, "indolent, almost imbecile from birth" 5). At his court, representatives of two royal houses, the house of Hapsburg and the house of Bourbon, battled over the question who would succeed Charles, since his line died out with him. The Bourbon faction won; Charles II designated Philip, duke of Anjou, a grandson of Louis XIV, as his successor in his will. This was very much to the dislike of William III, King of England and Stadhouder of the Seven United Provinces, who did not want to tolerate a close alliance between France and Spain. He devoted the last years of his life to create an alliance between Austria, England, Holland, Denmark, Portugal and some German states to support the candidacy of Archduke Charles, the son of Emperor Leopold I of Austria. When Charles II of Spain died on 1 November 1700, Philip of Anjou succeeded to the spanish crown under the name Philip V. At that time, Archduke Charles was 15 years old. The ascension to the throne of Philip V started the expected war which is known as the War of the Spanish Succession. Shortly before his eighteenth

birthday, on 19 September 1703, Archduke Charles was crowned King of Spain in Vienna, under the name Charles III. He made his way to Spain via Holland, England and Lisbon; he arrived in the latter city on 8 March 1704. This must be the King Charles, whom Leeuwenhoek almost visited; the events which Leeuwenhoek describes in his dedication must hence have taken place during the month of February or the first days of March 1704.

Charles ultimately made his way to Barcelona in Catalonia, always a stronghold for the Hapsburg cause and established a court there. This action was, of course, contested by Philip V. While the main battles of the War of the Spanish Succession, Friedlingen, Hochstatt, Ramillies, Malplaquet were not fought on Spanish territory, considerable fighting took place in northern Spain also. After his arrival in Portugal in 1704, Charles managed to take Gibraltar, where he barricaded himself until, in 1707, he managed to take Barcelona and the adjacent territory Catalonia, Valencia, Arragon and Navarra. In 1708, the very capable Austrian general Guido von Starhemberg was sent to Spain and managed to further Charles's cause very much. Although he was not able to drive Philip out of Spain, the northern territory of Spain remained firmly in Austrian hands.

Emperor Leopold I died in the year 1705 and was succeeded by his oldest son Joseph I, who died in 1711. Joseph was in turn succeeded by Leopold's second son Archduke Charles. He became Roman Emperor, Emperor of Austria, King of Hungary etc. on 17 April 1711, as Charles VI of Austria. At an earlier date, Charles had agreed to relinquish his rights to the Spanish throne in case he should succeed to the Austrian throne. However, when this happened, he refused to give up his Spanish rights and only one half year later, on 27 September 1711 did he agree to leave his kingdom in Spain, pressured by several powerful nations which liked an alliance of Spain with Austria as little as an alliance of Spain with France. Hence, although not so mentioned in historical and biographical works, Charles had ruled as King of Spain from 1707 until 1711 under the name Charles III.

It now appears that all authors who were mentioned above were right in some way; Leeuwenhoek was right in his honorifics and in addressing himself to Charles, King of Spain, Dobell and Schierbeek were right in seeing in Charles the Emperor of Germany (one of the titles of the Austrian monarch) and Haaxman was right in calling him Charles III.

It must be admitted that there are two peculiarities in Leeuwenhoek's dedication which do not agree with this identification of Charles. One of them is that Leeuwenhoek said that the letters, published in the

book of 1718 were written since his eightieth birthday (1712), the other is the date of the dedication, 1717. In 1717, it was six years since Charles withdrew as king of Spain hence, if the dedication is indeed addressed to Archduke Charles, it must have been written long before the year 1717. We will give arguments here to support the idea that this was indeed the case.

As is seen from a list of Leeuwenhoek's letters, such as for example is given by Schierbeek 6), the letters, written between April 1702 and November 1712 were never printed in the old dutch or latin editions. The reason for this is unknown. The last volume, published prior to the Send-Brieven was the Sevende Vervolg (Seventh continuation), which contained letters, written over a period of five years, from 1697 until 1702. Hence, about five years after the publication of the Sevende Vervolg, that is around 1707, another volume of Leeuwenhoek's letters could have been expected. It is known from several sources that these (and probably more) letters were ready for the press, that the plates had been cut and that even a latin translation had been made. Leeuwenhoek mentioned in his will that this material should by no means be published by Beman 7), and in the auction catalog of Leeuwenhoek's microscopes (19 May 1747) it was mentioned that they were still available for publication. It is therefore very well possible that Leeuwenhoek, who was 85 years old when the Beman collection was published, used the dedication which was intended for the unpublished 1707 edition and simply changed the date and his age in the text. He may not have been able to think of another high ranking person to dedicate his work to. Or Beman may even have inserted the dedication without consulting Leeuwenhoek.

There is another point which suggests that the dedication was written long before 1717. In the latin translation of the letters, published in the Sevende Vervolg, the letters are all dated the roman way (e.g. Delphis, Sexto Idus Decembris 1717). The date of the dedication of Beman's edition is also given the roman way, the letters themselves however are dated the gregorian way (e.g. Delft, den 8 December 1717). This probably means that the translator of the letters in the Sevende Vervolg and the translator of the dedication was one and the same person, but that the letters from the Send-Brieven had been translated by another person. Hence the translation of the dedication was probably made around 1707. Except for the anomalies, mentioned above, the dedication was perfectly suitable for a book which was to be published around 1707. The events which are mentioned in the dedication happened only three years earlier (in 1704 and Charles was still Charles III of Spain).

The suggestions, made in this paper are admittedly conjectures, archival discoveries will perhaps confirm or refute them some day.

Notes

- 1) The appellation "Altijd Vermeerderaar des Rijks" is difficult to translate. I have only seen the expression in the dutch texts of charters and other documents, issued in the name of the Emperor Charles V. A literal translation would be: "continuous increaser of his realm". In one case (van Goor, p. 489), where a, probably original french text is presented together with a dutch text, the french equivalent is given as "toujours auguste". In the latin translation of the dedication, "invictissime Imperator et Rex potentissime" is used. It is probable that the phrase: "increaser of his realm" was inspired by the original meaning of the latin word imperator, which was: "commander in chief of all armed forces, at sea as well as on land". Since the armed forces in ancient roman times were used chiefly to increase the realm, the expression may well stand for "emperor".
- 2) P.J. Haaxman, p. 111
- 3) C. Dobell, p. 54
- 4) A. Schierbeek, II, p. 53.
- 5) Enc. Britt., 5, 280-281, 1953.
- 6) A. Schierbeek, II, pp. 488-494.
- 7) P. Beydals, p. 75.
- 8) Catalog, p. 43.

Bibliography.

- Petra Beydals, Twee testamenten van Antoni van Leeuwenhoek. Bijdr. tot de Gesch. der Geneesk., 13, 67-79, 1933.
- Catalogus van het vermaarde cabinet van vergrootglazen.....nagelaten door wylen den Heer Anthony van Leeuwenhoek, etc. Delft, Reinier Boitet, 1747.
- Clifford Dobell, Anthony van Leeuwenhoek and his "little animals". Amsterdam, Swets & Zeitlinger, 1932.
- Th. E. van Goor, Beschryving der Stadt en Lande van Breda: etc. 's Gravenhage, Jacobus van den Kieboom, 1744.
- P.J. Haaxman, Antony van Leeuwenhoek, de Ontdekker der Infusorien. Leiden, S.C. van Doesburg, 1875.
- A. van Leeuwenhoek, Sevende Vervolg der Brieven, etc. Delft, Henrik van Krooneveld, 1702.
- A. van Leeuwenhoek, Epistolae ad Societatem Regiam Anglicam, etc. Lugdunum Batavorum, J.A. Langerak, 1719.
- A. van Leeuwenhoek, Send-Brieven etc., Delft, Adriaan Beman, 1718.
- A. van Leeuwenhoek, Epistolae Physiologicae etc., Delphis, Adr. Beman, 1719.
- A. Schierbeek, Antoni van Leeuwenhoek, zijn leven en werken. Lochem, de Tijdstroom, 1950 (Vol. I), 1951 (vol. II).

JURRIAEN POOL
EN HET PORTRET VAN FREDERIK RUYSCH

door

H.L. Houtzager

In 1858 verwierf het Museum Boymans te Rotterdam - thans Museum Boymans - van Beuningen geheten - door schenking van directeur A.J. Lamme een portret voorstellende Frederik Ruysch (1638 - 1731), hoogleraar in de ontleed-, heel- en kruidkunde te Amsterdam. ¹

Het is een portretbuste, waarbij het gelaat enigszins naar rechts is afgewend. Het hoofd is bedekt met een lange grijsachtige gepoederde pruik. Ruysch is gekleed in toga met bef en in de linkerhand houdt hij een schedel. Het doek meet 74 cm hoog en 59 cm breed en is rechts onder gesigneerd POOL. ²

Wie was Pool en hoe was zijn relatie met Frederik Ruysch ?

Jurriaen Pool (1666 - 6 okt. 1745) was de zoon van de gelijknamige medailleur en zilversmid († 29 juli 1669),³ die "op de Haerlemmerstraat by de poort, over 't varcken zonder hoofd", in Amsterdam woonde. ⁴ Pool sr, die stierf toen Jurriaen 3 jaar oud was, liet negen kinderen na. Uit de nalatenschapsinventaris blijkt, dat de familie Pool weinig vermogend was. ⁵

Bij wie Jurriaen Pool het kunstschildersvak geleerd heeft, is niet bekend. Bredius noemt hem een "Durchschnittskünstlern seiner Zeit". ⁶

Op 12 augustus 1693 huwt hij te Buiksloot bij Amsterdam de oudste dochter Rachel (1665 - 1750) van Professor Ruysch. Bij dit huwelijk was voor de bruid getuige haar vader Frederik Ruysch, "Professor anatomiae te Amsterdam" en voor de bruidegom Abraham Cyprianus, "Professor anatomiae te Franeker". ⁷

Cyprianus (± 1657 - 1718), zoon van een steensnijder, deed in 1680 zijn examen als chirurgijn, promoveerde in hetzelfde jaar te Utrecht tot doctor in de geneeskunde en vestigde zich in Amsterdam. Hier kwam hij in contact met de familie Ruysch. In 1693 werd hij aan de universiteit van Franeker benoemd tot hoogleraar in de genees-, heel- en ontleedkunde, welke functie hij in 1695 neerlegde in verband met zijn drukke praktijk. ⁸

We ontkomen niet aan de indruk, dat dit huwelijk voor Rachel Ruysch een mesalliance was. Wellicht was het de laatste kans voor deze 29-jarige dochter van Ruysch om nog te trouwen. Het jonge paar ging wonen in de Wolvenstraat in Amsterdam en op 24 april 1694 werd een testament opgesteld, waarbij de overlevende van het echtpaar alles zou erven, met dien verstande dat, wanneer Rachel het eerst zou komen te overlijden, de helft van het vermogen etc. terug zou komen bij haar ouders, als die nog in leven waren.

Portret van Frederik Ruysch
geschilderd door Jurriaen Pool
(Museum Boymans- van Beuningen, Rotterdam)

Rachel en Jurriaen waren uit kunstzinnig oogpunt gezien gelijkgestemde zielen. Rachel was, evenals haar jongere zuster Anna, kunstschilderes. Zij was in de leer geweest bij Willem van Aalst. In 1701 werd zij samen met haar echtgenoot opgenomen in de Haagse broederschap "Pictura".

Behalve het Rijksmuseum⁹ bezit het Museum Boymans- van Beuningen te Rotterdam van haar één der weinige schilderijen die voor ons land bewaard bleven. Het betreft hier een bloemenstilleven met vlinders en andere diertjes, dat in 1685 door Rachel Ruysch werd geschilderd en gesigneerd. Rachel Ruysch heeft altijd bloemencomposities geschilderd. Het merendeel van haar werken werd opgekocht door Johan Willem, keurvorst van de Palts van 1690 - 1716. In 1708 werd zij benoemd tot zijn hofschilderes, welke functie zij tot haar 80ste jaar bleef uitoefenen. Zij ontving van deze keurvorst prachtige geschenken, onder andere een rijk zilveren toiletstel.¹¹

De artistieke begaafdheid had Rachel van de kant van haar moeder meegekregen. Frederik Ruysch was op 4 december 1661 getrouwd met Maria (geb. 1643), een dochter van Pieter Post (1608 - 1669).

Pieter Jansz. Post was niet alleen architect, doch ook schilder. Aanvankelijk was hij medewerker van Jacob van Kampen, onder andere bij de bouw van het Mauritshuis; later als bouwmeester in dienst van Prins Frederik Hendrik ontwierp hij het Huis ten Bosch. Zijn belangrijkste andere bouwwerken ontstonden na 1651, zoals de Waag en het Boterhuis te Leiden en het stadhuis te Maastricht. Een foliant met 39 pentekeningen van zijn hand van het Mauritshuis berust in de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag.¹³

Zijn broer Frans Post (± 1612 - 1680) was de landschapsschilder, die samen met de cartograaf Marcgraf en de naturalist Piso tot het gezelschap behoorde, dat Johan Maurits (1604 - 1679) - Maurits de Braziliaan - in 1636 vergezelde op zijn reis naar Brazilië.

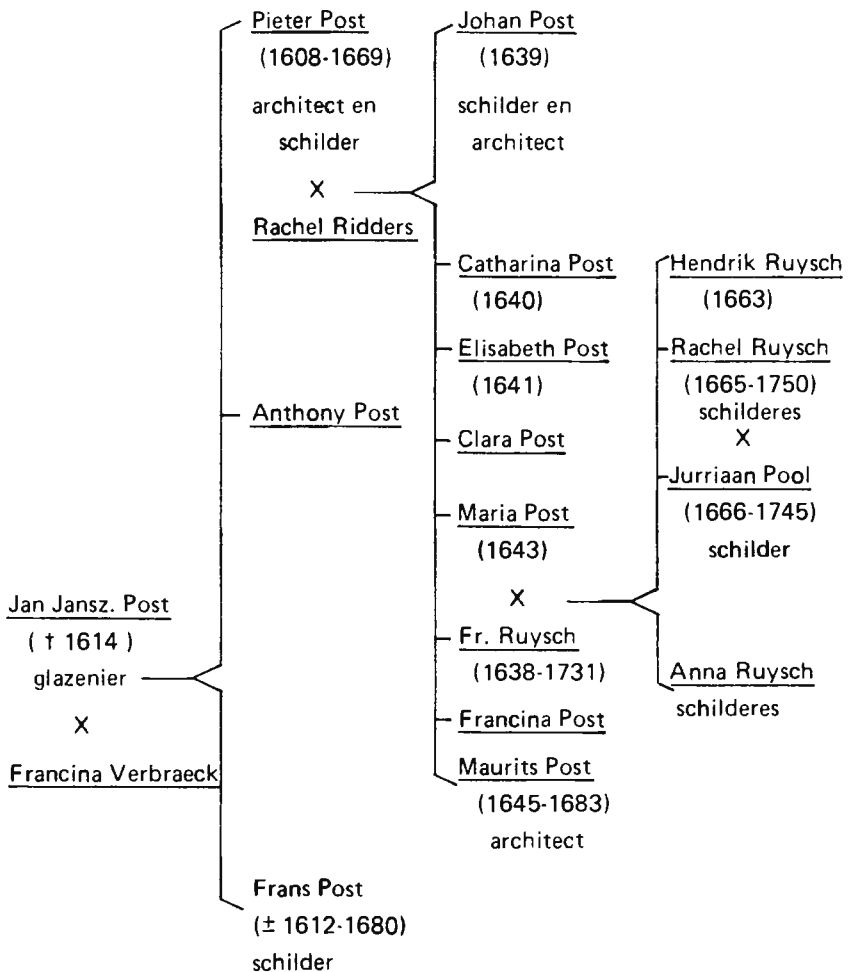
Pieter Post heeft behalve Maria nog zes kinderen gehad, waarvan Johan (geb. 1639) en Maurits (1645 - ± 1683) eveneens het beroep van hun vader uitoefenden. Tenslotte zij nog vermeld dat Maria's grootvader Jan Jansz. Post († 1614) glazenier was.

Maria en dochter Rachel hielpen Frederik Ruysch bij het vervaardigen van diens anatomische preparaten.¹⁴ Maria was bedreven in ontleedkunde en kruidkunde en droeg door haar exquise smaak veel bij tot versiering en barokke verfraaiing van de preparaten van haar echtgenoot, die een plaats vonden in zijn naturaliënkabinet.¹⁵ De anatomische preparatenverzameling werd in 1717 door Ruysch voor de som van f 30.000,- aan Czaar Peter de Grote verkocht. Heden ten dage is een groot gedeelte van deze verzameling nog aanwezig in Leningrad.¹⁶

Het oeuvre van Jurriaen Pool, dat tot ons is gekomen, is klein. Behalve het bovengenoemde portret van Frederik Ruysch is er nog

een portret van zijn vrouw bekend, dat zich eveneens in Museum Boymans- van Beuningen bevindt.¹⁷ Een allegorische voorstelling, die hij op 22-jarige leeftijd schilderde, is aanwezig in het Burgerweeshuis te Amsterdam, terwijl de verzameling Stuers in Den Haag nog een zelfportret in bezit heeft. Het portret van Frederik Ruysch, dat niet eerder werd beschreven, geeft een goede indruk van de capaciteiten van de "Constschilder" en geeft ons de gelegenheid wat dieper in te gaan op de familieverhoudingen die er bestonden tussen Ruysch en Jurriaen Pool. Deze zijn in bijgaand schema weergegeven.

FAMILIE POST EN RUYSCH

NOTEN:

- 1) Zie voor leven en werken van Frederik Ruysch o.a. Scheltema, P. (1886) Het leven van Frederik Ruysch. Diss. Sliedrecht.
Fasbender, H. (1964) Geschiede der Geburtshilfe. Hildesheim (foto reprint) o.a. 197-198.
Ruysch, F. Dilucidatio valvularum in vasis lymphaticis et lacteis, 1665. Facs. of the first edition with an introduction by A.M. Luyendijk-Elshout, De Graaf, Nieuwkoop, 1964.
Luyendijk-Elshout, A.M. (1970) Death Enlightened. JAMA, vol. 212, 121 - 126.
Lindeboom, G.A. (1972) Geschiedenis van de medische wetenschap in Nederland. Fibula-Van Dishoeck, Bussum. o.a. 67-72.
idem (1973) Inleiding tot de geschiedenis der geneeskunde. De Erven F. Bohn N.V., Haarlem. 193 - en 230.
- 2) Museum Boymans- van Beuningen Rotterdam, catalogus schilderijen tot 1800 (1962) Inv. nr. 1673, p. 104. zie ook de catalogus van 1877 p. 50; 1880 p. 113; 1892 p. 199-200.
- 3) Bredius, A. (1917) Künstler-Inventare. Urkunde und Geschichte der Holländischen Kunst XVI, XVII und XVIII Jahrhunderts. Deel IV, 1205.
Bulletin Nederl. Oudh. Bond (1917), tweede serie, 10e jaargang p. 235.
Kerkwijk, A.O. van. (1918 - 1919) Nederlandsche Vrede-Penningen. Oude Kunst. Deel 4. 247-256.
- 4) Bredius, A. 1.c. 1205.
- 5) Prot. Not. P. Blok, Amsterdam.
- 6) Bredius, A. 1.c. 1203.
- 7) Kerkelijk Huwlijksregister, Amsterdam.
- 8) Lindeboom, G.A. (1972) Geschiedenis van de medische wetenschap in Nederland. Fibula- van Dishoeck, Bussum. 99-100.
- 9) Beschrijving der schilderijen van het Rijksmuseum te Amsterdam (1880), Den Haag. 268-269.
- 10) Museum Boymans- van Beuningen te Rotterdam, catalogus schilderijen tot 1800 (1962) Inv. nr. 1751, p. 123.
- 11) Scheltema, P. (1886) 1.c. 7.
- 12) Zie over Pieter Post o.a.
Block, G.A.C. (1937) Pieter Post (1608-1669), der Baumeister der Prinsen von Oranien und des Fürsten Johann Moritz von Nassau-Siegen, Siegen.
idem, (1940) De Architect Maurits Pietersz. Post en de tuin van het Mauritshuis, Jaarboek "Die Haghe", 60-117.
idem, (1942) De bouwmeester Pieter Post als schilder en tekenaar. Bouwkundig weekblad 63e jaargang.
Catalogus Maurits de Braziliaan (1953) Tentoonstelling in het Mauritshuis. Den Haag. 37 en 38.
- 13) Block, G.A.C. (1937) 1.c. 7.
- 14) Cuvier (1841) Histoire des Sciences naturelles. Deel II, 400.

- 15) Lindeboom, G.A. 1972; l.c. fig. 18.
- 16) idem, (1962) Frederik Ruysch' Anatomische preparatenverzameling te Leningrad. Ned. Tijds. v. Geneesk. 77.
- 17) Museum Boymans-van Beuningen te Rotterdam, catalogus schilderijen tot 1800 (1962) Inv. nr. 1672, p. 104.

BOTER OP HET BROOD EEN COPERNICAANSE GREEP ?

EEN MISPLAATSTE GRAP !

In het jaar 1973 heeft men, met name in Oost-Europa, de 500ste verjaring van de geboorte van Nicolaas Copernicus (Niklas Copernigk, 1473 - 1543) gevierd. De beroemde astronoom, die op zijn sterfbed nog zijn boek *De revolutionibus orbium coelestium* heeft gezien (dat, volgens Oosthoeks *Encyclopaedie*, met de *Almagest* van Ptolemaeus welhaast het belangrijkste astronomische werk is te noemen dat wij bezitten), was een veelzijdig geleerde, die te Padua en Ferrara o.a. geneeskunde heeft gestudeerd, al behaalde hij slechts een graad in het kerkelijk recht (doctor decretorum). Door bemiddeling van zijn oom Lucas Watzelrode, bisschop van Ermeland, is hij benoemd tot kanunnik van de Dom te Frauenburg, een klein stadje tussen Danzig en Koningsbergen, waar hij dan ook een aanzienlijk deel van zijn leven heeft doorgebracht en vanwege de inkomsten van zijn weinig tijdrovend ambt zich rustig aan de studie der sterrekunde kon wijden.

Van 1506 - 1512 bewoonde Copernicus als administrateur het slot Heilsberg van de bisschop van Ermeland, van 1516 - 1520 in de zelfde hoedanigheid de burcht Allerstein, die straks nog ter sprake komt.

Overigens was hij niet alleen man van wetenschap, hij heeft ook een zware strijd gevoerd over kerkelijke goederen met de machtige Duitse Orde, is afgevaardigde geweest op de Rijksdag te Graudenz en heeft zich blijvend voor een verbetering van het Pruisisch - Poolse muntwezen verdienstelijk gemaakt.

Ter gelegenheid van de bovengenoemde herdenking van zijn geboorte vijf eeuwen geleden heeft het in de engelse taal uitgegeven Hongaarse tijdschrift *Materia Medica Polona* een afzonderlijk nummer aan de grote geleerde gewijd. Daarin vindt men ook, van de hand van Zbigniew Osterczy een klein artikel over "Copernicus as physician".¹ Inderdaad schijnt deze beoefenaar der wetenschap zijn medische kennis, zij het dan niet als een gequalificeerd geneeskundige, wel in de praktijk te hebben toegepast (zoals een eeuw later Descartes trouwens eveneens deed).

Een en ander bracht mij een artikel in herinnering, dat voor enige jaren verschenen is in The Journal of the American Medical Associa-

tion (1970 (214), 2312 - 15), en dat mij geïntrigeerd heeft sinds Dr. Meininger daar mijn aandacht op gevestigd had. Het draagt tot titel "Nicholas Copernicus and the Inception of Bread-Buttering" en is van de hand van een historicus en een medicus: Samuel B. Hand en Arthur S. Kunin. Het geeft een tot in bijzonderheden gaand verhaal over de omstandigheden, waaronder Copernicus als eerste er toe gekomen zou zijn boter op het brood te smeren. Het zij hier in het kort weergegeven.

De bovengenoemde burcht Allenstein was omsingeld door Duitse Ridders; in de belegerde veste brak een epidemie uit van een ziekte, die weinig doden heeft geest. Copernicus besloot haar aetiologie en pathogenese te bestuderen. Het gerucht daarvan bereikte zijn oude studievriend Adolph Buttenadt, omstreeks 1470 bij Rotterdam geboren, die bij de Broeders des Gemenen Levens was opgevoed en een vriend van Erasmus was en die tijdens zijn studietijd in Padua met Copernicus in kennis was gekomen. Buttenadt begaf zich door de Duitse linies naar Allenstein. De beide geleerden bezonnen zich op de oorzaak van de epidemische ziekte (waarvoor men destijds miasmata aannam). Het bleek, dat het brood voor de belegerden over een grote afstand door stevige boeren naar de wachtposten op de torens moest worden gedragen. Telkens vielen er broden op de grond, die moesten worden afgeborsteld. Een zekere, ook aanwezige, G. Glickselig, die een autobiografie geschreven zou hebben (verwezen wordt naar zijn "The Public Years, Derby Gallop & Trotter, 374 pp., 1923) zou toen aangeraden hebben het brood (van buiten) met boter te besmeren, en Copernicus heeft het bevel daartoe uitgevaardigd. Buttenadt heeft de methode, op zijn raad toen niet gepubliceerd, later gedurende de Schmalkaldische oorlog algemeen ingang weten te doen vinden. Aldus het uitvoerige relaas.

Wat mij in de fantastische geschiedenis het meest boeide, was de figuur van Buttenadt, beschreven als een Nederlands geneesheer, tijdgenoot en vriend van Erasmus. Ik kon niets over hem vinden in de mij ten dienste staande bronnen. Ten einde raad schreef ik naar Dr Hand, professor in de geschiedenis aan de Universiteit van Vermont (U.S.A.). Hij gaf een ontwikkend antwoord en "since neither of us are familiar with Dutch texts" verwees hij me naar Professor Wansink te Utrecht. Deze hielp me uit de droom door te verklaren, dat de figuur van Buttenadt, evenals het gehele verhaal (inclusief de persoon van Glickselig !) een verzinsel is (de naam Buttenadt schijnt te zijn samengesteld uit "butter" en "add"). Professor Hand schijnt er vermaak in te hebben met dergelijke grappen studenten en docenten lastig te vallen. Voor mij heeft Professor Hand, welke overige verdiensten hij ook heeft, hierdoor als historicus boter op het hoofd!

Achteraf vernam ik, dat het bewuste artikel tegen het advies van

Lester King, assistent-editor van de JAMA, in die periodiek werd opgenomen.

Een verdichtsel kan leuk en passend zijn op een feestelijke avond, zoals ik op 6 juli 1973 meemaakte bij het afscheid van Prof. Rothschuh, waar één zijner leerlingen een fantastische, bijzonder geestige historie van de sigaar heeft voorgedragen, begonnen bij Aristoteles. Voor iets zodanigs kan het artikel van Hand en Kunin misschien als een geestrijk, inspirerend voorbeeld dienen, maar in een gezaghebbend tijdschrift is het een misplaatste grap.

Zoals ook uit de in aflevering 18 van Aere Perennius opgenomen notitie over "Reinier de Graaf II" blijkt, dient de historicus dus steeds bedacht te zijn op voetangels en klemmen, ook op valse of vervalste bronnen. Ditzelfde geldt natuurlijk ook voor Redakties. In het Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde van 1923 (67), II, 1855, vindt men een casuïstische mededeling van H. van der Speck: "Een geval van uroptoë", dat in bijzonderheden ziekteverschijnselen en autoptische bevindingen weergeeft van een patient, die urine zou hebben opgehoest, en dat geheel uit de duim is gezogen !

Bij de omstandigheid, dat het ochtendgebed van een arts zo lang aan Maimonides is toegeschreven, is geen laakbare opzet of minderwaardig bedrog in het spel geweest (zie mijn artikel daarover: Ned. T. Geneesk. 1971 (115), 924-7).

G.A.L.

1.Osterczy, Zbigniew (1973). Nicholas Copernicus as phisician. Materia Medica Polona, 5 fasc. 1, 53-7, portr., 3 ill.

HIPPOCRATES OVER VOORTPLANTING EN EMBRYOLOGIE.

In het Corpus Hippocraticum bevinden zich drie werken, welke zich bezighouden met de voortplanting en de embryologie. Dit zijn:

1. De generatione (peri gonès), ook wel genoemd "over het zaad"
2. De natura pueri (peri phusios paidion) over de natuur van het kind
3. De morbis (peri nousoon), boek IV, over de ziekten.

Volgens de Nederlandse 19e eeuwse medisch-historicus F.Z. Ermerins (1808 - 1871) vormen de eerste twee boeken in wezen één geheel, al zijn ze in de oude handschriften onderscheiden. Hij heeft daarom de hoofdstukken van deze boeken, welke volgens hem door dezelfde iatrosophist zijn geschreven, in de boven aangegeven volgorde doorgenummerd.

De bekende franse geleerde M.P.E. Littré (1801 - 1881) is in zijn uitgave van werken van Hippocrates, met franse vertaling, verder gegaan en beschouwt ook De morbis IV als behorende tot het geheel, zodat hij met de nummering der hoofdstukken daarin verder gaat. Derhalve bevat

<u>de generacione</u>	hoofdstuk	1 - 11
<u>de natura pueri</u>	"	12 - 31, en
<u>de morbis IV</u>	"	32 - 57

Robert Fuchs heeft in zijn duitse vertaling hoofdstuk 32 bij De natura pueri getrokken, doch de drie werken wel achter elkaar geplaatst (in zijn werk de hoofdstukken 15a, 15b en 15c).

Richard Kapferer heeft dit niet gedaan in zijn duitse vertaling doch, in deel XVI, alleen de beide eerste werken samengenomen (blz. 7-58) en het vierde boek De morbis in deel XX (blz. 7-60) geplaatst. Ook in de editie naar Foës (die geen hoofdstukken aangeeft) is men aldus te werk gegaan en vindt men de generacione, vertaald, in deel 2 en de morbis IV bij de overige boeken over de ziekten in deel 4 (N.b.: deel XVI - XX zijn in één band verenigd).

In zijn nieuwe uitgave met franse vertaling (1970) van het Corpus Hippocraticum heeft Robert Joly in tome XI hetzelfde gedaan als Littré (in dit deel geeft hij dan ook nog het boek "over de foetus van 8 maanden").

In deze ietwat verwarrende materie geraakte ik, toen ik op zoek was in het Corpus Hippocraticum naar het verhaal van het embryologisch onderzoek door middel van het bestuderen van een telkens een dag langer bebroed kippenei. Het is te vinden in hoofdstuk 29, paragraaf 2, en luidt in nederlandse vertaling aldus:

"Wanneer iemand namelijk twintig eieren, of meer, onder twee kippen, of meer, zet om te laten uitbroeden, en dagelijks, vanaf de tweede dag tot aan de laatste, waarop het kuiken uit het ei tevoorschijn zal komen, er telkens één wegneemt en breekt, zal hij bij ijverig onderzoek opmerken dat alles gaat, zoals ik gezegd heb, voorzover men de natuur (groei) van een vogel met die van de mens mag vergelijken. Dat namelijk vliezen van de navel uit gespannen zijn, en dat ook al het andere, wat ik over de foetus gezegd heb, zich zo toedraagt, zal men in het vogelei van begin tot einde vinden. En wie het nog niet gezien heeft, zal er zich over verwonderen, dat er zich in het vogelei een navel bevindt".

Men weet dat deze methode om de voortgaande ontwikkeling van het kuiken te bestuderen in de zestiende en zeventiende eeuw weer is opgenomen, o.a. door Fabricius ab Aquapendente en Adriaan van den Spiegel, terwijl ook Descartes haar heeft toegepast.

Literatuur.

- Fr. Zach. Ermerins. Hippocratis et aliorum medicorum veterum reliquiae, vol. II, Utrecht, 1862.
- M.P.E. Littré. Oeuvres d'Hippocrate, 10 vols, 1839 - 1861.
- Robert Fuchs. Hippokrates, sämtliche Werke, Vol. 2, 209, München, 1895.
- Richard Kapferer. Die Werke des Hippokrates. Hippokrates - Verlag, Stuttgart - Leipzig, 1936.
- Hippocrate. Oeuvres médicales, d'après l'édition de Foës. 4 vols. éditions du fleuve, Lyon, 1953 - 1955.
- Robert Joly. Hippocrate, tome XI, in serie: Collections des Universités de France, les belles lettres, Paris, 1970.

G.A.L.

DE PSEUDONIEM "BOERHAVE"
IN DE CAMERA OBSCURA VAN NICOLAAS BEETS

door

M.J. van Lieburg

"De kopieerlust des dagelijkschen levens", die volgens Potgieter's oordeel zo sterk naar voren komt in de Camera Obscura is reeds vele malen aanleiding geweest tot een analyse van de originelen die schuil gaan achter de litteraire portretten van Beets' hand. Het diakenhuis-mannetje, Gerrit Witse, de Stastokken en de Kegge's, gaven reden te over tot hypothesen en veronderstellingen. Gezien het grote aantal medisch historische tafereeltjes en personen waarmee de Camera Obscura is doorspekt en de talloze bijzonderheden over het medisch leven van alle dag rond 1840 zou ook de medische geschiedschrijving een poging kunnen ondernemen om medische figuren te identificeren. Dat dergelijke pogingen reeds eerder ondernomen zijn moge blijken uit opmerkingen als Van Gelder (1) dat de medicus Biccard beschreven is in het hoofdstuk "Verre Vrienden" en dat het hoofdstuk "Begraven" geschreven is naar aanleiding van het overlijden van de medische student en vriend van Beets J.J. van den Bosch (1832). Zo houdt Rogier (2) de arts Abraham Scholl van Egmond voor de beste kandidaat achter de figuur van Gerrit Witse.

Beets zelf heeft zich tegen deze identificatiepogingen altijd heftig verzet. Men moet, zo schreef hij, "op mijne kleine schilderijen geen portretten zoeken, want niet alleen staat er honderdmaal een neus van herinnering op een gezicht van verbeelding, maar ook is de uitdrukking des gelaats zoo weinig bepaald dat een zelfde tronie dikwijls op wel vijftig onderscheiden menschen gelijk" (3). En zijn biograaf Dyserink (4) voegde daaraan toe dat "wie als Hildebrand kon scheppen waarlijk

geen portretten in levende lijve behoefde". Al dit verzet ten spijt, dringt de gedachte met figuren te maken te hebben die werkelijk hebben geleefd zo onweerstaanbaar op, dat de drang tot identificatie tijdens het lezen van de Camera Obscura onverminderd aanwezig blijft.

In dat licht moet ook het verhaal over "Een onaangenaam mens uit de Haarlemmerhout" (5) worden gezien. Daarin is Robertus Nurks de grote spelbreker van wat een gezellig weekend samen met een van Beets' medische vrienden had moeten worden.

Beiden hadden het plan opgevat om in een weekeind (door Beets zelf gedateerd als 14 juli 1836) naar de Breezaap, een duinvallei tussen Velsen en Beverwijk te gaan om "aldaar wat te botaniseren, waarvan wij beide groote liefhebbers zijn". Er zij hieraan herinnerd dat Beets met de botanie goed op de hoogte was. Zijn vader, Martinus Nicolaas Beets (1780-1869) was een landelijk bekend apotheker (6), lector in de botanie en chemie aan de Geneeskundige School van Haarlem en directeur van de Haarlemse Hortus Medicus (7). Wie het dagboek van Beets (8) doorbladert wordt herhaald getroffen door zijn belangstelling voor de natuur, hem van huis uit meegegeven. Een veel bezocht plekje voor deze "uitspanningen" was "den Hout" (9), een even buiten Haarlem gelegen natuurschoon. Ook in het onderhavige Camera-gedeelte wordt, wegens de komst van Nurks, de wandeling naar dit gebied verlegd, een bijzonderheid die in het licht van Beets' dagboek aan waarde wint.

In dit artikel nu willen we deze vriend van Beets nader trachten te identificeren, daarbij vooropstellend dat het bij hypothesen moet blijven. Om "recensenten-hatelijkheden" te voorkomen, stelt Hildebrand hem voor onder de pseudoniem "Boerhave" (N.B. de foutieve spelling), hetgeen op zich geen aanknopingspunten geeft. Wel belangrijk is dat deze "Boerhave" èn te Leiden geneeskunde studeert èn een bijzondere interesse heeft voor de botanie. De opmerking van Robertus Nurks dat het net was of "Boerhave" "een trap van een paard gehad heeft" en dientengevolge op "die schoenenjood" uit Amsterdam geleek kunnen we laten voor wat het is, al pleit deze opmerking niet voor de physionomie van onze pseudo-Boerhaave.

Uitgaande van deze gegevens treft ons in Beets' dagboek direkt de naam van de medisch student J.F. Hoffmann, door zijn vrienden altijd aangeduid als "de kip". Hoewel Beets vele medische vrienden had (J.B. Molewater, E.C.A. Sandifort, A. Scholl van Egmond, G.E. Voorhelm Schneevoigt, J.W. Enschedé, etc.) staat Hoffmann toch wel bovenaan de ranglijst om voor "Boerhave" door te gaan. Op 19 oktober 1835 bericht Beets' dagboek over een nachtwandeling naar Leiden met "de kip" (J.F. Hofmann, Med) en ook bij andere gelegenheden zien we Beets in zijn gezelschap (10). Van deze Johan Frederik Hoffmann (1813-1841) staat onomstotelijk vast dat hij een groot

liefhebber en beoefenaar der botanie was. Na zijn promotie te Leiden (1838) maakte hij verre botanische reizen, waarna hij in 1839 werd benoemd tot docent aan de Illustre School van Deventer om de juist ingestelde leerstoel voor de botanie en chemie te bezetten. Na zijn vroege dood in 1841 werd zijn uitgebreide botanische collectie aan de Illustre School cadeau gedaan. (11)

Slechts ene tegenkandidaat voor de "Boerhave" - figuur kan men onder Beets vrienden ontwaren: R.B. van den Bosch (1810 - 1862). Op 18 maart 1836 is deze met Beets te gast bij de beroemde hoogleraar Van der Palm (12). Ook deze Van den Bosch (13) (men lette op de met "Boerhave" identieke beginletter van zijn achternaam !) was een bekend botanicus, die in de vrije uren van zijn artspraktijk vele publicaties op dit gebied heeft geschreven.

Natuurlijk staat of valt de medische geschiedenis niet met de identificatie Boerhave = J.F. Hoffmann (R.B. van den Bosch ?). Ook de Camera zal er niet door inboeten aan betekenis. Wel zal de medicus er eens te meer door getroffen worden hoe sterk het medisch leven rond 1840 vertegenwoordigd is in Hildebrand's meesterwerk.

Noten.

1. Gelder, H.E. van. Hildebrands voorbereiding; Het dagboek van de student Nicolaas Beets. Den Haag, 1956, blz. 71 en 139.
2. Rogier, L.J. Mondelinge mededeling.
3. Citaat bij J. Dyserinck, Dr. Nicolaas Beets. Haarlem, 1903.
4. Dyserinck, J. op. cit. biz. 51.
5. Hildebrand. Camera Obscura, Utrecht, 1965. blz. 28 t/m 47.
6. Stoeder, W. Marinus Nicolaas Beets, Amsterdam, 1889.
7. Bitter, H. De "Hortus Medicus" of stadskruidtuin van het Collegium medico-pharmaceuticum te Haarlem, Haarlem, 1914.
8. Voor dit Dagboek wordt, ook in het vervolg, verwezen naar noot (1).
9. Zie o.a. de dagboekdata 4 mei 1834, 17 mei 1835 en 21 juli 1835.
10. Van Gelder, op. cit. blz. 89 en 124.
11. Zie verder over Hoffmann bij: J.C. van der Sleen, De Illustre School te Deventer 1630 - 1878, Den Haag, 1916. blz. 177. en J. van der Hoeven. Alg. Konst en letterbode, 1842, nr. 1 en 2.
12. Van Gelder, op. cit., blz. 97.
13. Molhuizen, P.C. (red.) Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek. Leiden, 1912. vol. II, blz. 227 t/m 228 en de daarbij gegeven literatuur.

HET DOKTERSKOETSJE IN AMSTERDAM

Stedelijk toezicht op het rijden met karossen
door
H.J.E. Palm

In een artikeltje over het eerste dokterskoetsje in Amsterdam door Van Esso, (Maandbl. Amstelodamum, 1939, meent de schrijver uit de archieven van het Collegium Medicum Amstelodamense te kunnen opmaken, dat het eerste dokterskoetsje omstreeks het jaar 1731 in de straten van Amsterdam is verschenen. In dat jaar namelijk komt er bij het Collegium een request binnen van een geneesheer, waarin deze toestemming vraagt om zich van een rijtuig met 1 à 2 paarden te mogen bedienen. Hij motiveert dit nader door te wijzen op zijn zeer uitgebreide praktijk en het feit, dat hij de leeftijd van 59 jaren heeft bereikt. Op dit verzoek wordt gunstig beschikt.

Intussen kunnen we met zekerheid vaststellen, dat dit niet het eerste dokterskoetsje geweest is, daar een zekere Hans Bontemantel, Schepen te Amsterdam, over Nicolaas Tulp het volgende schrijft:

“Was van groote studie en bequam, had de meeste practijk, zodat vernoodsaekt was in eene koets te rijden, getrocken door een paert, hebbende onder sijn huys op de Keyzersgragt, westzijde bij de Westerkerk, in de kelder plaets daertoe gepreperiert. Doch eenige jaeren daermede gereden hebbende, heeft dat rijden naegelaten, al veer jaren voor het verbieden der carossen, 't welck geweest is in den Jare 1663”.

Wat is de reden geweest van dit verbod? Uit de “Handvesten der Stad Amstelredam (1748)”, het elfde hoofdstuk met de titel “Van het Rijden met Karossen, enz. door de Stad” kunnen we het volgende opmaken:

Het verbod van 7 april 1663 betreft niet een algeheel verbod op het rijden met karossen, enz., door de stad. Doordat het verkeer in die tijd dermate intens werd, dat men voor ongelukken ging vrezen, vaardigde de vroedschap van Amsterdam een “Willekeur” uit, waarbij werd bepaald, dat er alleen maar rechtuit de stad in of de stad uit mocht worden gereden zonder omwegen, dit op “pene” van een boete van honderd gulden!

In 1669 en 1679 ondergaat de “willekeur” nog enkele wijzigingen, omdat men ook toen op slinkse wijze eraan trachtte te ontkomen.

Op 7 mei 1681 wordt bepaald, dat er alleen nog maar stapvoets mag worden gereden op “pene” van 25 gulden boete. Hiervan werden vrijgesteld postwagens en “voor soo veel des noods sijnde de Medicijns; die egter gehouden blijven in de naauwe Straten mede staps voets te rijden; op gelijke pene van vijf-en-twintig gulden”.

Op 26 januari 1736 krijgen alle overdekte wagens met een bok, met

daarop een koetsier, dispensatie van alle voorgaande "willekeuren" tegen een jaarlijkse betaling van 25 gulden "uytgesondert alleen de Doctoren in de Medicijnen, 45 Jaaren en daar boven oud zijnde", en verder "Ook zullen de vier eerstkomende Jaaren blijven verschoond de verdere Doctoren in de Medicijnen Chirurgijns en andere welke permissie zouden mogen hebben bekomen om met haare koetsjes als vooren door een Paard getrokken door de Stad te rijden". Na deze vier jaar moesten zij dan in het bezit zijn van "overdekte toe-Rijtuigen hebbende een Bok voorop" en jaarlijks 25 gulden betalen.

Uit het feit dat er een verzoek moest worden ingediend bij het Collegium Medicum blijkt mede, dat het stedelijk toezicht in die tijd aanzienlijk was. Misschien mogen we tevens aannemen, dat het rijden met een koets een statussymbool was, waarvoor toestemming niet licht gegeven werd.

Illustratief hierbij zijn de volgende citaten die Van Esso aan het dagboek van Bicker Raye ontleende:

"Adriaan Verduyn (chirurgijn) houdt in 1742 een buiten en een overdekte wagen met twee paarden; zijn inkomen wordt dan op f 6.000,- à f 7.000,- begroot", en verder "Ook Elias Huyser houdt in 1742 sjees en paard voor de praktijk bij een getaxeerd inkomen van f 3.000,- à f 3.500,-".

In een noot wordt hierbij opgemerkt "Het rijden van overlieden, en vooral dat van Verduyn bij sneeuw in een arreslede, heeft tot twee schotschriften geleid. Het eene in den vorm van een van hem uitgaand request om wederom "bulhonden voor karretjes te mogen gebruiken", "alzo wij door het missen van zulke groote emolumenten onze koetsjes zullen moeten verkoopen en ons dan met karretjes zouden kunnen behelpen".

Het andere als een biljet, dat de "verkoopinge van extra schoone barbierskoetspaarden met zijn koetsen, chaisen, tuygen enz." met aanvullingen aankondigt".

De verleiding is groot om te concluderen, dat dit het gevolg is van de willekeur van 26 januari 1736. Elias Huyser was misschien financieel niet in staat te voldoen aan de eis om te rijden met een overdekte koets met koetsier en meende zich wederom van ..... hondekarren te moeten gaan bedienen.

Literatuur

Esso Bzn, I. van (1939). Het eerste dokterskoetsje te Amsterdam. Mndbl. Amstelodamum, 26, 138.

Haver Droese, J.J. (1921). Het Collegium Medicum Amstelodamense 1637 - 1798. Erven F. Bohn, Haarlem.

Lindeboom, G.A. (1972). Geschiedenis van de medische wetenschap in Nederland. Fibula - Van Dishoeck, Bussum.

Thijssen, E.H.M. (1881). Nicolaas Tulp als geneeskundige geschetst. Diss. Amsterdam, J.C. Schröder, Amsterdam.

Handvesten der Stad Amstelredam (1748). Hendrik van Waesberge en Salomon en Petrus Schouten. Amsterdam.

BOEKBESPREKING

Circa Tiliam. Studia historiae medicinae Gerrit Arie Lindeboom, septuagenario oblata. Leiden, 1974. E.J. Brill, VIII + 320 biz., 10 figuren, prijs f 76,-.

“Rond de Lindeboom” hebben zich een dertiental medico-historici geschaard om Professor Dr G.A. Lindeboom een feestbundel aan te bieden bij gelegenheid van zijn 70ste verjaardag.

De kennis van Lindeboom op het gebied van de geschiedenis van de geneeskunde is omvangrijk en veelzijdig. Een indrukwekkende reeks publicaties van deze internationaal gewaardeerde medisch-historicus getuigt van zijn enorme werkkraft en eruditie.

Zo verschenen tot nu toe van zijn hand ruim 20 grotere en kleinere monografieën op medisch-historisch gebied, waartoe de in de Analecta Boerhaaviana uitgegeven correspondentie van Boerhaave tot de belangrijkste behoren.

Lindeboom's verdiensten voor de geschiedenis der geneeskunde werden onder meer erkend door zijn lidmaatschap - als enige Nederlander - van The International Academy of the History of Medicine.

In ongeveer 200 artikelen in binnen- en buitenlandse tijdschriften gepubliceerd, legde hij zijn kennis over de meest uiteenlopende onderwerpen van de medische geschiedenis neer. Met het verstrijken der jaren nam deze niet te stuiten stroom van publicaties toe en het einde ervan is nog geenszins in zicht. De promotor en animator van de geschiedenis der geneeskunde, welke tak van wetenschap in Nederland zo lang gesluimerd heeft, wordt in deze feestbundel de eer bewezen, die hij zo ruimschoots heeft verdiend. Zijn collega-internist Van der Meer heeft het aangedurfd om deze bundel met een biografie te openen, die niet anders dan subjectief kan zijn, hoezeer er ook naar objectiviteit is gestreefd.

De in deze bundel opgenomen bibliografie, waarin de medisch-historische publicaties apart zijn gerangschikt, vormt op zich reeds een waardevol bronnenmateriaal voor de medico-historicus.

Het is niet verwonderlijk, dat de eerste drie bijdragen in dit Liber Amicorum gewijd zijn aan Herman Boerhaave. Aan deze 18de eeuwse hoogleraar heeft Lindeboom vele publicaties gewijd, welke hem een internationale bekendheid en vermaardheid hebben bezorgd. Boerhaave heeft tot ver over onze landsgrenzen de geneeskunde in zijn tijd beïnvloed, terwijl vele van zijn leerlingen de in Leiden verworven kennis elders in West- en Oost-Europa als hoogleraar zouden uitdragen.

Via de Hollandse handelshuizen op het eiland Decima werd de West-Europese geneeskunde in Japan geïntroduceerd en zo is ook de invloed van Boerhaave op de Japanse geneeskunde merkbaar

(Goro Achiwa). Boerhaave heeft met vele binnen- en buitenlandse geleerde tijdgenoten gecorrespondeerd, onder anderen met de in Utrecht gepromoveerde Zwitser Johann Jakob Scheuchzer (Luigi Belloni), terwijl een interessant artikel is gewijd aan de invloed die Boerhaave heeft gehad op de ontwikkeling van de Londense ziekenhuizen (E. Ashworth Underwood). De beroemde leerling van Boerhaave Van Swieten, lijfarts van Maria Theresa in Wenen, vormt het onderwerp van een Oostenrijkse bijdrage (Erna Lesky) aan dit *Liber Amicorum*. In de 17de eeuw, waarin de geneeskunde talrijke onderzoeken en ontdekkingen werden gedaan, die verstrekkende gevolgen hadden, levert het materiaal voor een aantal interessante en diepgaande bijdragen tot deze feestbundel, zoals "Ordnung der Welt und Ordnung der Sammlung....." (Marielene Putscher), de ontdekking van de bloedsomloop door Harvey (J. Schouten), de invloed van de leer van Descartes op de geneeskunde (K.E. Roths Schuh) en een overzicht van de anatomische studies en onderzoeken van de Leidse hoogleraar Antony Nuck (1650 - 1692) (A.M. Luyendijk-Elshout) geven een overzichtelijk beeld van het medische leven en denken in deze tijdperiode.

De Nederlandse handels- en oorlogsvloot, die in de "Gouden Eeuw" de zeeën bevoer, vereiste een medische verzorging aan boord, hetgeen de stof opleverde voor een artikel, getiteld "Uit 't leven van een Hollandse scheepschirurgijn uit de zeventiende eeuw" (D. de Moulin).

De invoering van "moderne" onderzoeksmethoden aan de Universiteit van Padua (Loris Premuda) en de postuniversitaire scholing in België (L. Elaut) zijn onderwerpen van een tweetal opstellen, die de geneeskunde in de 19e eeuw belichten. Tevens vindt men een studie over de geschiedenis van de anthropologische psychosomatiek (J.V. Meininger), een onderwerp dat ook thans weer sterk in de belangstelling staat.

De achtergronden voor bepaalde ontwikkelingen in de geneeskunde komen onder andere boeiend tot uiting in een bijdrage over hekserij en geneeskunde, conflicten in het begin van de 18e eeuw (Lester S. King).

Opvallend is dat onder meer de Antieke- en Middeleeuwse geneeskunde niet met een bijdrage vertegenwoordigd zijn "Rond de lindeboom".

Het komt maar zelden voor dat bijdragen van medico-historici, verspreid over de hele wereld, gebundeld op de boekenmarkt verschijnen.

Het boek Circa Tiliam wordt gecompleteerd met een uitgebreid personenregister, hetgeen de toegankelijkheid tot dit werk aanzienlijk bevordert.

Moge deze feestbundel zijn weg vinden naar vakgenoot en geïnteresseerde.

H.L. Houtzager.

ANDRE VESALE

La structure du corps humain

Ongeveer een halve eeuw geleden heeft men een begin gemaakt met de uitgave van de franse vertaling van Andreas Vesalius' beroemde werk over de anatomie: De Fabrica. Dit werk is echter nimmer gereed gekomen. Men zie erover L. Elaut. De Franse vertaling van Vesalius' Fabrica door J. Verschaffelt. Scientiarum Historia 7 (1965), p. 156 - 62. Slechts een 40- tal bladzijden zijn gedrukt in folio formaat op zwaar papier met fraaie letter. De afbeeldingen en de bekende beginkapitalen zijn geheel overeenkomstig het origineel. Diegenen, die in het bezit willen komen van een exemplaar van deze gedrukte katernen, kunnen hun wens vervuld zien na overmaking op

postgironummer 11 35 214
van de Stichting Historia Medicinae
Noordhollandstraat 6
Amsterdam-Buitenveldert
(onder vermelding "Vesalius")

een bedrag van f 25,-	indien afgehaald aan het Medisch-Encyclopedisch Instituut
een bedrag van f 30,-	indien toezending per post wordt verlangd.

VRAGENRUBRIEK

Lezers van Aere Perennius, die op Medisch-historisch gebied een vraag hebben, waarvan ze menen, dat anderen wellicht er een antwoord op kunnen geven, kunnen deze aan de Redactie inzenden om opgenomen te worden in een te openen Vragenrubriek, welke hopenlijk velen van dienst zal zijn.

INHOUD

		pag.
Drs Peter W. van der Pas	Leeuwenhoeckiana II On the Dedication of Leeuwenhoeek's Send-Brieven	53
Dr H.L. Houtzager	Jurriaen Pool en het portret van Frederik Ruysch	59
G.A. Lindeboom	Boter op het brood een Copernicaanse greep ? Een misplaatste grap !	64
—	Hippocrates over voortplanting en embryologie	66
Drs M.J. van Lieburg	De pseudoniem "Boerhave" in de Camera Obscura van Nicolaas Beets	68
H.J.E. Palm	Het dokterskoetsje in Amsterdam Stedelijk toezicht op het rijden met karossen	71
Boekbespreking	<u>Circa Tiliam</u> . Studia historiae medicinae Gerrit Arie Lindeboom (Dr H.L. Houtzager)	73
	André Vésale	75
	Vragenrubriek	75